

CONCEPTE SOCIOLOGICE INSUFICIENT DEZVOLTATE ÎN GÂNDIREA LUI VASILE BĂNCILĂ DESPRE SĂRBĂTOARE

Narcis Rupe³¹⁵

REZUMAT

Vasile Băncilă, filosof și etician român, este unul dintre puținii autori din țară preocupat de problematica sărbătorii. Chiar dacă s-a axat mai mult pe etica sărbătorii, opera lui Vasile Băncilă conține mai multe concepte cu potențial de a fi folosite în analiza sociologică a timpului festiv. Materialul de față reprezintă un demers minor de valorificare a acestor concepte, printre care se numără: receptivitatea sărbătorească, potența festivă și zăcămintul de sărbătoare.

Cuvinte-cheie: Vasile Băncilă, sărbătoare, sociologia sărbătorii, etica sărbătorii.

Unul dintre filosofii români cunoscut prea puțin publicului larg este brăileanul Vasile Băncilă. Etician, filosof al cunoașterii, exeget al operei lui Lucian Blaga, Vasile Băncilă este unul dintre puținii cercetători români preocupați de problematica sărbătorii. În cele ce urmează, vom dezvolta unele concepte periferice din aparatul teoretic descoperit de filosof în această problemă. Filosoful le-a menționat în treacăt fără să le fi dezvoltat într-atât de mult încât să poată fi ulterior utilizate în analiza sărbătorii.

³¹⁵ Doctorand în Sociologie, Facultate de Sociologie și Asistență Socială din București (Universitatea din București), cercetător al Centrului European de Studii Etnice Studii Etnice, Academia Română, e-mail de contact: narcisrupe@gmail.com.

1. ÎNCADRAREA PROBLEMATICII SĂRBĂTORII ÎN CONCEPȚIA SOCIOLOGICĂ A LUI VASILE BĂNCILĂ

Vasile Băncilă, recunoscut în epocă pentru studiile sale pe marginea sărbătorii³¹⁶, nu a fost străin de știința sociologiei. Felul în care a analizat sărbătoarea derivă deopotrivă din viziunea sa sociologică și etică. Sărbătoarea reprezintă un punct de intersecție a celor două viziuni, fiind, totodată, un mijloc pentru înțelegerea amândurora.

Sociologia lui Vasile Băncilă poartă numele de „organicism spiritual” și are în centru legătura individului cu totul social conform antropologului Gheorghiță Geană.

„În sociologie, poziția lui V.B. este contrară sociologismului empiric; societatea apare drept «mediul organic» care îl leagă pe om de «totalitate», «instrumentul» prin care o «voință mai adâncă a lucrurilor» creează diferențial, ducând omul până la limita destinului lui. V.B. numește această concepție «organicism spiritual» și desemnează «etnicul» drept tipul cel mai propriu al acestei societăți”³¹⁷.

Chiar despre sărbătoare, Vasile Băncilă afirmă că reprezintă o organizare totală a existenței, care cuprinde, deci, societatea în întregul ei. Este expresia comunității totale, când individul se supune normelor sociale și preceptelor etice.

„Ideea de sărbătoare e o idee de organizare totală a existenței. Fiindcă sărbătoarea e o horă gravă de comuniuni cu toată realitatea, cu toate aspectele ei necesare, posibile, imaginabile sau

³¹⁶ Gheorghiță Geană, „Băncilă, Vasile”, în *Enciclopedia online a filosofiei din România*, Disponibil la adresa de internet: <https://romanian-philosophy.ro/encyclopedia/bancila-vasile/>, Accesat la data de 30 aprilie 2025.

³¹⁷ *Ibidem*.

numai bănuite. E o comuniune cu transcendentul; e o comuniune cu natura cosmică; e o comuniune cu societatea; e chiar o comuniune cu lumea animală și vegetală și e, în sfârșit, o comuniune cu tine însuși, prin conținerea sau topirea contradicțiilor, [a] decepțiilor, [a] revendicărilor”³¹⁸.

2. VALORIFICAREA SOCIOLOGICĂ A UNOR CONCEPTE INSUFICIENT DEZVOLTATE DE VASILE BĂNCILĂ ÎN PROBLEMATICA SĂRBĂTORII

În cele ce urmează, vom analiza sociologic unele dintre conceptele descoperite de Vasile Băncilă în problema sărbătorii. Analiza are ca scop valorificarea sociologică a acestor concepte, pe care filosoful brăilean nu a reușit să le dezvolte.

Dacă conceptul de sărbătoare a fost dezvoltat de Vasile Băncilă, receptivitatea sărbătorească, potența festivă și zăcământul de sărbătoare au fost doar menționate. Chiar și în trecere, se poate observa că acestea au un mare potențial de a fi utilizate în analizele sociologice ale sărbătorii.

2.1. Receptivitatea sărbătorească

Primul concept avut în vedere este cel de „receptivitate sărbătorească”. Vasile Băncilă atrage atenția că sărbătoarea este un moment al bucuriei colective pentru care trebuie să te pregătești. Tocmai pregătirea crește ceea ce Băncilă denumește receptivitatea sărbătorii. Cu cât te pregătești mai mult de sărbătoare, cu atât receptivitatea momentului este mai mare, iar gradul tău de bucurie la fel.

³¹⁸ Vasile Băncilă, „Declinul sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Brăila, Editura Istros, 2006a, p. 339.

„(...) odinioară, oamenii se pregăteau pentru serbări, mărindu-și receptivitatea sărbătorească, pentru ca apoi să trăiască ecurile. Acum, sărbătoarea vine și dispare ca un tren rapid, din care călătorii nici n-au timp să coboare”³¹⁹.

Receptarea înseamnă capacitatea omului de a se pune în ordine cu sărbătoarea (cu normele generale, cu sensurile specifice). „Receptăm sărbătoarea” când suntem în acord cu ceea ce se cade să fim în timpul festiv.

Bâncilă scoate în evidență prin acest concept faptul că timpul de dinainte de sărbătoarea efectivă trebuie luat în considerare în analiza fenomenului la fel de mult precum momentul propriu-zis al sărbătorii. Există, deci, un timp social al sărbătorii împărțit în două perioade în funcție de momentul când începe sărbătoarea. Pentru a înțelege felul în care societatea sărbătorește trebuie să analizăm și felul în care se pregătește pentru sărbătoare.

Deosebirea între timpul pregătirii și cel al festivității este dată de volumul de muncă depus. Să luăm ca exemplu Sărbătoarea Paștilor. Chiar dacă în timpul sărbătorii propriu-zise există activități care necesită efort (pregătirea mesei de Paști, servirea invitaților), cea mai mare parte a muncii este depusă înainte de începerea manifestațiilor festive (înainte de noaptea în care se celebrează învierea lui Isus Hristos).

Lipsa pregătirii este și motivul pentru care sărbătorile „noi” nu sunt receptate precum cele specifice satului. Receptarea sărbătorii Paștilor presupune un set de activități premergătoare: ținerea postului, curățenia în propria locuință, pregătirea unor preparate speciale ș.a.m.d. În schimb, pentru sărbătorile „inventate” de diverse organizații internaționale nu este nevoie de pregătire. Nu este de mirare că omul le sărbătorește la o intensitate mai mică decât primele, dacă nu chiar le ignoră.

³¹⁹ *Ibidem*.

2.2. Potența festivă

Al doilea concept trebuie înțeles în raport cu semnificația atribuită de societate sărbătorii. Apelând și la terminologia lui Max Weber, observăm că „potența festivă” crește dacă acțiunea socială din timpul sărbătorii se aproprie de ideal-tipul acțiunii rațional-valorice întrucât, după cum ne arată Vasile Băncilă, sărbătoarea este momentul când omul se pune în acord cu valorile comunității, mai ales cele de ordin religios. Cu alte cuvinte, dacă în timpul sărbătorii actorul social acționează în acord cu valorile moral-religioase, atunci „potența lui festivă” atinge cote maxime:

„Acțiunea socială, ca orice fel de acțiune, poate fi orientată în patru feluri: (...) rațional de valoare (...) determinată de către credință într-o valoare supremă de tip etic, estetic, religios sau de altă natură, independent de probabilitatea obținerii succesului”³²⁰.

„Cea mai mare *potență festivă* o au, desigur, sărbătorile religioase. Ideea că realitatea are un sens adânc nicăieri nu e mai evidențiată decât în religie. Tot așa, nicăieri ca în religie nu se realizează mai mult înfrățirea cu ceea ce este esențial în existență, și anume prin Taina Împărtășaniei”³²¹.

Așa se face că „potența festivă” este ridicată la omul cultural (cel care acționează în acord cu valorile morale). Precizăm că folosim termenul de cultură în accepțiunea lui Băncilă. Pentru autorul român, cultura reprezintă acțiunea omului aflat în acord cu

³²⁰ “Social action, like all action, may be oriented in four ways: (...) value-rational (...) determined by a conscious belief in the value for its own sake of some ethical, aesthetic, religious, or other form of behaviour, independently of its prospects of success”, Max Weber, *Economy and Society, an Outline of Interpretative Sociology [Economie și societate, o schiță de sociologie interpretativă]*, Vol. I, California, Editura California Press, 1978, p. 24.

³²¹ Vasile Băncilă, „Pedagogia sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Brăila, Editura Istros, 2006b, p. 532.

ceea ce el denumeste armonie de fond, lumea perfectă la care aspiră umanitatea (frumos, bine și adevăr).

„Procesul culturii e însă mult mai complex și mai liber. Și el implică cele două planuri, pe cari nu le are decât spiritul: fenomenul, istoricul – și lumea din adânc: natural și metafizicul”³²².

„Cultura nu se poate înțelege fără factorul metafizic, ea fiind o acomodare a omului în primul rând la realitatea metafizică, pe când civilizație se raportează la fenomen, ea fiind o acomodare la realitatea sensibilă și fragmentară”³²³.

Mai presus de omul cultural la Vasile Băncilă este omul religios. De aceea, eticianul atribuie sărbătorilor creștine un grad de „potență festivă” mai ridicat decât pentru cele necreștine.

„Cea mai mare potență festivă o au, desigur, sărbătorile religioase. Ideea că realitatea are un sens adânc nicăieri nu e mai evidențiată decât în religie”³²⁴.

Termenul de „potență festivă” denotă că sărbătoarea are puterea de a omogeniza acțiunile oamenilor. Este timpul în care, ne arată Vasile Băncilă, toți se „împărtășesc din același sens” și tocmai pentru o fac, vorbim de „un fel de anonim personal” al omului. Pentru o perioada scurtă, eul lasă locul nou-ului colectiv, predominând „sentimentul comunități depline cu societatea”.

„Sărbătoarea e sentimentul luminos al împărtășirii tuturor din același sens, care ajunge să umple toată realitatea, concepută ca o

³²² Vasile Băncilă, „Sensul culturii și «culturalizarea» satelor (I)”, în *Rânduiala*, An I, Vol. IV, p. 375.

³²³ *Ibidem*.

³²⁴ Vasile Băncilă, „Pedagogia sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Brăila, Editura Istros, 2006b, p. 532.

nesfârșită ordine providențială. Sărbătoarea este existența unificată și transfigurată”³²⁵.

„E [sărbătoarea] mai întâi, un fel de anonimat personal, care e o participare a persoanei la taina existenței generale, și totodată o potențare armonioasă a persoanei prin izvorul de viață al generalului”³²⁶.

„Căci sărbătoarea e sentimentul comuniunii depline cu societatea și cu cosmosul sau cu realitatea generală, fiind, pe deasupra, și sentimentul absolutei coincideri a ta cu tine însuși, fără contradicții și artificialități, fără limite și mizerii”³²⁷.

2.3. Zăcământul de sărbătoare

Dacă în capitolul precedent am clarificat că sărbătoarea, și mai ales sărbătoarea de ordin religios, are potențialul de a conferi unei întregi colectivități aceleași semnificații ale acțiunii sociale, în capitolul de față ne concentrăm pe sursa sensului comun. Aceasta poartă numele de „zăcământ de sărbătoare” și face parte din „capitalul spiritual” al colectivității.

„Se insistă prea mult asupra sărbătorilor «păgânești» și [a] «superstițiilor» și nu se bagă de seamă ce capital spiritual e în acest folclor de credințe și sărbători, care poate și trebuie să fie întrebuințat în școală”³²⁸.

„(...) trebuie să privească atent și cu infinit respect la lumea tradițională a satelor noastre și la comorile de folclor, unde se păstrează *zăcămintele de sărbătoare* (...)”³²⁹.

³²⁵ Vasile Băncilă, „Duhul sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Dora Mezdrea, Brăila, Editura Istros, 2006c, p. 330.

³²⁶ Vasile Băncilă, *op. cit.*, 2006a, p. 339.

³²⁷ Vasile Băncilă, *op. cit.*, 2006c, p. 330.

³²⁸ Vasile Băncilă, *op. cit.*, 2006b, p. 534.

³²⁹ *Ibidem*, p. 536.

În limba română prin „zăcământ” se înțelege ceva prețios aflat adânc în pământ. Vasile Băncilă alege denumirea conceptului conștient de calitatea sărbătorii de a actualiza acele sensuri care se află în străfundurile culturii unui popor, cele înrădăcinate tocmai pentru că au ghidat acțiunea mai multor generații. Sărbătoarea reprezintă o nouă punere în act a ceva ce s-a petrecut în repetate rânduri în trecut. Ceea ce asigură liantul între sărbătoarea de acum și cea din trecut este sensul și raportarea omului la sens. Ruptura de sens, fenomenul înlocuirii acelor semnificații ale sărbătorilor din trecut cu unele noi, reprezintă unul dintre indicatorii degradării timpului festiv, care se manifestă prin scăderea „potenței festive” a societății.

Zăcământul considerat de Vasile Băncilă necesar sărbătoririi autentice este folclorul. Folclorul se potrivește foarte bine denumirii de zăcământ întrucât vechimea sa este incontestabilă.

„(...) trebuie să privească atent și cu infinit respect la lumea tradițională a satelor noastre și la comorile de folclor, unde se păstrează zăcămintele de sărbătoare (...)”³³⁰.

Conceptul reprezintă și un criteriu de departajare între sărbătorile degradate și cele autentice. Sărbătorilor cărora le lipsește liantul cu sensurile pentru care au sărbătorit zeci, dacă nu chiar sute de generații, intră în categoria acelor manifestări degradante. Din acest punct de vedere, sărbătorile „noi”, inventate în contemporaneitate, precum „Ziua mondială a laptelui”³³¹, sunt

³³⁰ *Ibidem*, p. 536.

³³¹ Organizația Națiunilor Unite a instituit ca pe 1 iunie să aibă loc această sărbătoare în anul 2001 în Redacția Adevărul, „Ce se mai sărbătorește de 1 Iunie: Ziua Mondială a Laptelui și Ziua Mondială a Părinților”, în *Adevărul*, 1 iunie 2024, Disponibil la adresa de internet: <https://adevarul.ro/stildeviata/magazin/cesemaisarbatoarestede1iunieziuamondiala-a-23-65442.html?googleview=1>, Accesat la data de 30 aprilie 2025.

ignorată în lipsa zăcămintului de sărbătoare. De aceea și potența lor festivă este limitată.

Nu este de mirare că, printre sfaturile pe care Vasile Băncilă le-a acordat pentru buna raportare la sărbătoare, se numără cunoașterea calendarului datinilor tradiționale.

„(...) datinile și sărbătorile poporului românesc sunt, s-ar putea spune, suprasaturate de înțelesuri și dinamisme festive. Învățătorul care le ignoră păcătuiește și față de opera educativă, și față de poporul nostru. Oamenii de școală trebuie să cunoască adânc și cu simpatie calendarul datinilor, vor găsi aici o adevărată mină pedagogică și vor servi eflorescența adevăratei culturi critice românești, pe care o așteptăm de la viitor”³³².

3. CONCLUZII

Opera lui Vasile Băncilă reprezintă o sursă încă prea puțin cercetată pentru înțelegerea sociologică a sărbătorii, chiar dacă filosoful și-a construit-o în baza propriei concepții sociologice. Materialul de față reprezintă un demers minor de valorificare sociologică a aparatului teoretic descoperit de Vasile Băncilă în problema sărbătorii.

Am observat că „receptarea sărbătorii”, de care depinde bucuria pe care ți-o conferă timpul festiv, este direct proporțională cu pregătirile de dinaintea ei. Din acest punct de vedere, absența pregătirii sau gradul scăzut de pregătire reprezintă un indicator al declinului sărbătorii.

Un alt indicator al declinului este pierderea sau înlocuirea sensurilor atribuite sărbătorii de către comunitate în trecut. „Potența festivă” a colectivității crește dacă oamenii acționează în acord cu acele sensuri care au trecut testul timpului.

³³² Vasile Băncilă, *op. cit.*, 2006b, p. 533.

Acele sensuri se găsesc în anumite „locuri” denumite de Vasile Băncilă „zăcăminte de sărbătoare” dintre care cel mai important este folclorul. Numele de zăcămint este ales intenționat de filosoful român pentru a sublinia că este vorba de acele sensuri festive pentru care sute de generații au sărbătorit.

Rezumând, „receptarea” înseamnă armonizarea individului cu sensul general al sărbătorii (aflat în preceptele moral-religioase specifice, norme, valori, cutume, obiceiuri etc.), receptare care este posibilă dacă omul s-a pregătit (a depus un oarecare efort) înainte de începerea manifestărilor festive. Sensurile moral-religioase specifice sărbătorii, acele sensuri pentru care sute de generații s-au bucurat, dau potența festivă a sărbătorii. Receptarea este mult mai mare pentru sărbătorile care au trecut testul timpului. Spunem despre acestea că au o potență festivă ridicată pentru că beneficiază de un capital spiritual înrădăcinat în cultura societății care sărbătorește, capital denumit de către Vasile Băncilă drept zăcămint de sărbătoare (folclorul fiind un bun exemplu de astfel de capital).

4. BIBLIOGRAFIE

Băncilă Vasile, „Declinul sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Mezdrea Dora, Brăila, Editura Istros, 2006a.

Băncilă Vasile, „Pedagogia sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Mezdrea Dora, Brăila, Editura Istros, 2006b.

Băncilă Vasile, „Duhul sărbătorii”, în *Opere*, Vol. IV, Ediție îngrijită de Mezdrea Dora, Brăila, Editura Istros, 2006c.

Băncilă Vasile, „Sensul culturii și «culturalizarea» satelor (I)”, în *Rânduiala*, An I, Vol. IV, pp. 365-389.

Geană Gheorghică, „Băncilă, Vasile”, în *Enciclopedia online a filosofiei din România*, Disponibil la adresa de internet: <https://romanian.philosophy.ro/encyclopedia/bancila-vasile/>, Accesat la data de 30 aprilie 2025.

Redacția Adevărul, „Ce se mai sărbătorește de 1 Iunie: Ziua Mondială a Laptelui și Ziua Mondială a Părinților”, în *Adevărul*, 1 iunie 2024, Disponibil la adresa de internet: https://adevarul.ro/stil-de-viata/magazin/ce-se-mai-sarbatoreste-de-1-iunie-ziuamondiala-a-2365442.html#google_vignette, Accesat la data de 30 aprilie 2025

Weber Max, *Economy and Society, an Outline of Interpretative Sociology* [Economie și societate, o schiță de sociologie interpretativă], Vol. I, California, Editura California Press, 1978.